

Kuullako kansaa, kuuleeko kansa?

EU –perussopimusäänestys ja kansalaisosallisuuden poliittinen retoriikka tietoyhteiskunnassa

Nyky-yhteiskunnassa kommunitarianisteilla ja muilla sosiaalista pääomaa propagoivilla yhteiskunta- ja sosiaalipolitiikoilla on suuri huoli sosiaalisen yhteisyyden rapautumisesta. Tämä on noussut erityisesti esiin rationaalisen valinnan public choice –koulukunnan näkemysten saadessa yhä enemmän jalansijaa sosiaalisuuden tulkinnoissa. Tämä puolestaan on liittynyt welfare –ajattelun kääntymiseen kohti uusliberalismiin pohjautuvaa workfare –regiimiä. Sosiaalinen pääoma käsitteenä on sopinut hyvin siihen EU-ideologiaan, jossa yhteisöä kiinteyttävä kansalaisosallisuus nähdään tärkeänä pääoman laadullisen intensifioinnin välineenä.

Kansanäänestys voidaan nähdä kansalaisosallisuuden osoittimena, ja sellaisena sitä onkin tulkittu monissa puheenvuoroissa keskusteltaessa siitä, pitäisikö myös Suomessa järjestää kansanäänestys Euroopan unionin perustuslaki-/perussopimusluonnoksesta. Kansanäänestyskeskustelu ryöpsähti käyntiin julkisuudessa elokuussa. Pääministerin kannanotto vauhditti keskustelua, mutta varsin nopeasti kiivain keskustelu kuitenkin laantui. Lähinnä näytti siltä, että kansanäänen kannattajat erottuivat selvästi niistä, joiden mielestä kansaa ei tässä asiassa tarvitse kuulla. Keskustelua seuraamalla tai muutoin asiasta annetun informaation tiimoilta on vaikea saada selville, mistä oikein tulisi äänestää. Osoitteesta <http://european-convention.eu.int/docs/treaty/cv00850.fi03.pdf> löytyvä sopimusluonnos käsittää peräti 265 tekstisivua. Kuinkahan moni keskustelija on ehtinyt ja jaksanut kunnolla perehtyä sopimustekstiin, johon on koottu EU-liturgian mukaisesti pitkällä aikavälillä syntyneitä säädöksiä, toimintaohjeita ja sopi-

musasiakirjoja, koska on nähty tarpeelliseksi yhtenäistää EU:n perussopimusluontoiset säädökset.

Kansanäänestyseskustelun linjanvedoissa näyttää olevan kyse siitä,

- *muuttuuko kansallisvaltion ja EU:n suhteen luonne EU-perussopimuksen hyväksymisen myötä ratkaisevasti?*
- *onko kansanäänestys demokratian säilymisen ja sen uskottavuuden kannalta välttämätön?*
- *tarjoaako kansanäänestys mahdollisuuden kansanvalistukseen, kun sen tiimoilta tiedotus sopimuksesta, sen luonteesta ja sisällöstä välttämättä lisääntyy?*
- *sitouttaako kansanäänestys kansalaisia EU:n toimintaan eli onko sillä se EU:n legitimizeeriva vahvistava merkitys?*
- *tarjoaako kansanäänestys sellaisen mielipiteenilmaisukanavan, jota demokraattisen päätöksenteon sisällöt vaativat (tukee/heikentää tehtyjen ratkaisujen kokemista oikeudenmukaisina)*
- *tuoko kansanäänestys EU:n hankkeena toimielimeen lähemmäksi kansalaisia?*

Pääministeri Vanhanen kiirehti ilmoittamaan muutamien muiden puoluejohtajien säestämänä, ettei kansanäänestys tässä vaiheessa ole tarpeen. Pääministeri katsoo Suomen aseman muuttuvan enemmän unionin laajenemisen kuin perussopimuksen muutosten seurauksena. Hän vetosi kansalaisiin toivomalla, että valittujen edustajien harkintaan luotettaisiin perussopimuksen käsittelyssä. Hän lupaa hallituksen puolesta järjestää kansalaisille riittämiin mahdollisuuksia saada tietoja sopimusluonnoksesta.

Suomen perustuslain 2 §:n mukaan valtiollinen "*valta Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontunut eduskunta*". Periaatteessa kansa kaikkivaltias päättää omista asioistaan suvereenisti. Kansanvaltaan sisältyy jokaisen yksilön oikeus osallistua ja vaikuttaa oman elinympäristönsä ja koko yhteiskunnan kehittämiseen. On kuitenkin hyvä huomata perustuslain muotoilu "*kansalle, jota edustaa (...) eduskunta*". Näin siirrytään demokratian ideaalista sen käytännön toteutukseen. Kansalla on valtuutusta edustajansa tekemään päätöksiä puolestaan. Mutta asetelma on taipuvainen palauttamaan kansalaiset suvereeniteetin alamaisiksi. Se voi implikoida myös sitä, että edustajat noudattavat pikemminkin aristokratian kuin todellisen demokratian pelisääntöjä.

Suomessa edustuksellisen demokratian perinne on vahva. Kansalaisten vaikutusvalta ei tällöin ole suoraa ja välitöntä kansanvaltaa, niin kuin se olisi, jos päätökset tehtäisiin kansankokouksissa, vaan se merkitsee ensisijaisesti oikeutta valita omien arvojen kanssa samansuuntaista ideologiaa edustavat päätöksentekijät ja niiden toimeenpanijat julkisen vallan tehtäviin.

Kansankokoukset tai yhdistystoiminta eivät kuitenkaan merkitse vain poliittista keskustelufoorumia kommunikatiivisen pätevyiden

osoittamiskenttänä. Niitä, samoin kuin julkista sanaa tai muita viestintävälineitä voidaan käyttää kansan äänen kuulemiseen ja vahvistamiseen. Kansalaisaloitteita voidaan välittää, markkinoida, fokusoida ja myös manipuloida tietoteknisiä viestintäkanavia käyttäen verrattomasti aikaisempaa paremmin. Neuvoa antavilla kansanäänestyksillä on tehtävänsä joko kansan äänen esiintuomisessa tai sen vaikutelman antamisessa, että kansalla on sanansa sanottavana ja demokratia kommunikatiivisena pätevyytensä on voimassa.

EU-perussopimusluonnoksen laadinnan käynnisti huoli siitä, että EU:ta ja sen toimielimiä olisi tuotava lähemmäksi kansalaisia. Lähtökohtana siis on Euroopan unionin luonne jäsenvaltioiden muodostamana, jäsenvaltioiden lainsäädäntöön suhteutettuna vallankäyttöjärjestelmänä, joka periaatteessa on kansalaisten yhteisö, mutta tosiasiasa niin hierarkkinen byrokraattinen muodostelma, että EU-kansalaisten on vaikea tuntea sitä omakseen. Toisaalta EU-perussopimuksen 45 artiklassa sanotaan: *"Kaikilla kansalaisilla on oikeus osallistua demokratian toteutumiseen unionissa. Päätökset tehdään mahdollisimman avoimesti ja mahdollisimman lähellä kansalaisia."*

Demokratian kannalta oikeus osallistua on olennainen kansalaisuuden indikaattori. Kansalaisvaltaan sisältyy kansanvallan ohella myös aristokratian periaate sivistymisen merkityksestä. Antiikin filosofien tähdentämä ajatus aristokratiasta hyveen yhteiskuntana, joka vaalii kulttuurikasvatusta ihanteenaan, on edelleenkin eurooppalaisuusutopian ydin. EU-perussopimus alkaa toteamuksesta, että *"Eurooppa on sivistystä eteenpäin vievä maanosa"* ja jatkuu lausekkeella, jonka mukaan *"yhdistynyt Eurooppa aikoo edelleen edetä sivistyksen, edistyksen ja vaurauden tiellä, kaikkien asukkaidensa hyväksi, kulttuurille, tiedolle ja yhteiskunnalliselle kehitykselle avoimena"*.

Eurooppalaisessa ajattelussa kansalaisen täysivaltaisuuden oikeuttaa oppimiskykyisyys. Kyse on ihmisten kulttuurisuuden ja sosiaalisuuden samanaikaisesta rakentumisesta poliittisessa neuvottelussa. Täysivaltainen kansalainen pystyy esiintymään retorisen vakuuttavasti kansalaistaitoja vaativilla poliittisilla foorumeilla. Täysivaltaisen kansalaisen on opittava kansalaisdemokratian pelisäännöt, jotka vievät häntä asteittain aristokratiaan eli kulttuuripääoman suvereeniin hallintaan. Poliitiikan asiantuntijuus vaatii ymmärrystä siitä, keitä kulloinkin edustetaan ja kuka edustaa parhaiten kansalaisten ääntä eli yhteishyväksi määriteltyjä vaihtoehtoja. Onhan ihmisten toiminnan nähty muuttuvan poliittiseksi heti, kun on tehtävä ratkaisuja kahden tai useamman kannatusta saaneen vaihtoehdon välillä tilanteessa, jossa vaihtoehtoista ei ole yksimielisyyttä, eikä kaikkia vaihtoehtoja voida toteuttaa. Yhteishyvän edistämisvelvollisuus, joka on sisällytetty EU:n retorisiin periaatteisiin, vastuullistaa EU-kansalaisia sitoutumaan EU-projektiin.

Mihin neuvoa-antavalla kansanäänestyksellä sitten päästäisiin? Olisiko takana ajatus sosiaalisuudesta, joka saa meidät ottamaan vastuuta naapureistamme, osallistumaan vapaaehtoistoimintoihin ja an-

tamaan ropomme hyväntekeväisyyteen. Kääntyisikö se sentyyppisen sosiaalisuuden propagoinniksi, joka antaa julkiselle vallalle mahdollisuuden leikata julkisen vallan toteuttamia hyvinvointipalveluja sisäistetyn sosiaalisen järjestyksen nimissä (esimerkkinä keskustelu subjektiivisesta oikeudesta päivähoitopalveluihin)? Vai edistettäisiinkö näillä toimin sellaista yhteisöllisyyttä, joka aktivoi ihmisiä poliittisesti parantamaan omaa elämäänsä ja näin rikastuttamaan yhteiskuntaa?

Toisaalta voidaan edelleen ajatella, että kansanäänestyksessä olisi kyse kansalaisten poliittisesta identiteetinmäärittelystä. Tästä käsin voidaan kysyä toteutuuko kansalaisaktiivisuudessa legitimaatioidentiteetti; jossa kansalaisuutta käytetään julkisen vallan toimenpiteiden oikeuttamiseen; vastarintaidentiteetti, jossa luodaan valtaa legitimoivien ja valtaa vastustavien rintamalinjoja, vai onko kyse proaktiivisesta projekti-identiteetistä, jossa toimijat määrittelevät yhteiskunnallista paikkaansa uudelleen ja samalla edelleen laajentavat politiikan sosiaalista toiminta-alaa ja sen kulttuurista tulkintahorisonttia. Proaktiivisuuden käyttövoimana on kulttuurisesti innovatiivinen tieto, joka tuloksenaan vaatii yhteiskunnan koostamista erilaisella tavalla kuin aikaisemmin. Jos yhteiskunta kuitenkin edelleen ymmärtää sosiaalisena yhteisönä, vaikkakin entistä laajempaan, on entistä välttämättömämpää neuvotella siitä, keitä "meihin" kuuluu, mitä asioita otetaan yhdessä käsiteltäviksi ja mihin me näin kykenemme.

Pirkkoliisa Ahponen